

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

DATE PRELIMINARE PRIVIND LOCUIREA NEOLITICĂ TÂRZIE IDENTIFICATĂ PE TRONSONUL DRUMULUI DE LEGĂTURĂ DINTRE LOCALITĂȚILE BIHARIA ȘI PALEU (JUD. BIHOR)

Corina TOMA*

PRELIMINARY DATA ON THE LATE NEOLITHIC SETTLEMENT IDENTIFIED ON THE LINK ROAD BETWEEN BIHARIA AND PALEU (BIHOR COUNTY)

ABSTRACT

As a result of the archaeological diagnosis carried out in November 2023 on the link road between the Biharia Ring Road and Paleu (Bihor County), between Km 1+865 - 2+054, an archaeological site was identified. Preventive archaeological research carried out between January and February 2024, covered an area of roughly 4.000 m² and revealed six archaeological complexes dating to the Late Neolithic (Herpály culture). These complexes consist of pits of various sizes and uses, possibly including dwellings and clay pits. The archaeological material consists of pottery fragments, some of which bear traces of painting, lithic materials (silex and obsidian artefacts, chisels and axes made from magmatic rock, various rocks with traces of use or processing), as well as substantial pieces of adobe.

Keywords: Late Neolithic, Herpály culture, preventive archaeological research, Biharia-Paleu (Bihor County).

Condițiile identificării și amplasarea sitului

Situl arheologic a fost descoperit în urma diagnosticului intruziv realizat în octombrie-noiembrie 2023, în cadrul proiectului de infrastructură: *Centura ocolitoare a localității Biharia și Drumul de legătură Biharia-Paleu* (fig. 1 și 2). În faza de diagnostic, de-a lungul celor 8,3 km însumați de cele două drumuri au fost identificate șase situri arheologice. Așezarea neolitică (denumită convențional *Biharia-Paleu SIT 5*) a apărut pe drumul de legătură, la granița dintre localitățile Biharia și Paleu (jud. Bihor).

Perimetrul *Biharia - Paleu SIT 5* este situat la nord de localitatea Paleu, la contactul dintre zona înaltă a Câmpiei Bihariei și Piemontul Colinar al Oradiei, în imediata apropiere a pârâului Cosmo, afluent al râului Barcău. Situl arheologic este amplasat în partea de câmpie, acoperită parțial cu vegetație lemnoasă, specifică zonelor umede, rămasă, datorită excesului de apă, în afara circuitului agricol. O mică parte din sit (primii 75 m) se afla în folosință agricolă. Dincolo de partea joasă, cu exces de umiditate, la câțiva zeci de metri spre sud, se ridică dealurile piemontane. În secțiunile de control săpate (după o perioadă secetoasă) în lunile octombrie-

* Muzeul Țării Crișurilor Oradea – Complex Muzeal; e-mail: corinatoma00@yahoo.com.

noiembrie, apa freatică a fost interceptată la o adâncime de cca. -1,60 m. Cercetarea arheologică preventivă a fost efectuată în lunile ianuarie-februarie, după o perioadă bogată în precipitații. În timpul decapării și în zilele următoare au apărut infiltrații de apă, la care s-a adăugat apa provenită din topirea zăpezii, fapt ce a dus la inundarea părții joase a sitului și, parțial, a complexelor arheologice.

Rezultatele diagnosticului arheologic

Delimitarea perimetrului sitului s-a făcut pe baza distribuției complexelor identificate în secțiunile de control săpate în noiembrie 2023. Primele indicii au apărut în secțiunile S33 (km 1+885 – 1+905) și S34 (km 1+945 – 1+965), unde, la adâncimi de cca. -0,75/0,80 m, în stratul de argilă galben-roșcată, s-au conturat cu claritate gropi cvasi-circulare, de mari dimensiuni, în umplutura cărora au apărut fragmente ceramice, bucăți de chirpici, cărbune și oase de animale (MȚCO, inv. 28.218-28.220). Sporadic, fragmente ceramice și bucăți de chirpici au apărut în secțiunea S35 (km 1+985 – 2+5.65), la adâncimi de -1,10 m, sub un strat de mâl. Pe baza acestor descoperiri, situl nou identificat a fost delimitat între km 1+864 – 2+053 și a fost atribuit perioadei neolitice.

Date obținute în urma cercetării arheologice preventive

Cercetarea arheologică preventivă desfășurată în perimetrul *Biharia-Paleu SIT 5* a debutat, în ianuarie 2024, cu decaparea suprafeței delimitate în faza anterioară. În prima etapă, s-a avut în vedere suprafața aflată în folosință agricolă, cu soluri slab permeabile, cu exces de umiditate provenit din precipitațiile de sezon. Nivelul de decapare a fost fixat la adâncimea de - 0,70-0,80 m, cota conturată în timpul diagnosticului. Pe alocuri, din cauza infiltrațiilor, nivelul de decapare a fost ridicat la - 0,65-0,75 m. În etapa următoare, decaparea a vizat suprafața cu vegetație lemnoasă, situată în vecinătatea contactului dintre câmpie și dealuri. Din cauza pantei insuficiente pentru drenajul extern și a absenței șanțurilor de scurgere spre pârâul Cosmo, apa din precipitații și cea izvorâtă din pânza freatică a fost îndepărtată prin săparea unor canale menite a asigura desecarea și drenarea sitului. Deoarece nivelul apei din canalele de drenaj a crescut deasupra celui de decapare, pentru eliberarea sitului și golirea complexelor Cx. 2 și Cx. 4, au fost săpate gropi de drenaj ce au necesitat goliri periodice.

Profilurile suprafeței decapate au confirmat stratigrafia identificată în faza de diagnostic:

a) În *zona culturilor agricole*: strat vegetal cafeniu-gălbui, cu o textură granulată, prăfos după uscare, gros de cca. 0,35/0,40 m, ce continua cu aproape aceeași culoare, dar cu textură cimentată și incluziuni calcaroase până la adâncimea de -0,80 m; sub acesta, a apărut un strat de argilă galben-roșcată, cu incluziuni calcaroase și oxizi de fier.

b) În *zona mai joasă, acoperită cu vegetație lemnoasă*: sub stratul vegetal cafeniu-gălbui, un strat de argilă de culoare gri, măloasă, puternic cimentată când este uscată și lutoasă în prezența apei, identificat la adâncimi cuprinse între -0,35/0,40 m și -1,10/1,30 m; sub stratul de mâl a apărut acel strat de argila galben-roșcată, cu incluziuni calcaroase.

În suprafața decapată (cca. 3.998 m²) au fost identificate șase complexe arheologice (fig. 3), gropi de diferite dimensiuni, cu întrebuintări incerte (posibil locuințe, gropi pentru extragerea argilei ș.a.). Materialul arheologic, rezultat în exclusivitate din umplutura complexelor, constă în fragmente de vase din categoria ceramicii uzuale, lucrate din pastă semifină și fină, arse reducător, rar oxidant. Materialul fragmentar a permis identificarea următoarelor tipuri de vase: amfore globulare cu gât cilindric, prevăzute cu torți perforate,

castroane și străchini, cupe cu picior, vase de provizii sau oale, tăvi, pahare și vase miniaturale. Ornamentele plastice sunt reprezentate de butoni de diferite tipuri și dimensiuni, torți perforate sau aplatizate, proeminente conice, însoțite de perforații făcute sub buza vasului și, rar, brâuri alveolare sau creștături pe muchia buzei. Cu excepția unui singur fragment, motivele incizate lipsesc. Există fragmente pictate cu o substanță neagră bituminoasă (bitum sau gudron din coajă de mesteacăn?) pe fond roșu, redând linii subțiri, concentrice sau pete compacte. Material litic cuprinde artefacte obținute prin cioplire (din silex și obsidian), sau prin șlefuire (daltițe și topoare trapezoidale din rocă magmatică, roci sedimentare sau metamorfice cu urme de întrebuințare sau de prelucrare). Pe baza materialului ceramic și litic, complexele identificate au fost atribuite unui locuiri din perioada neolitică târzie.

Cele șase complexe identificate se grupează în partea nordică și centrală a sitului. În zona mai joasă, inundată constant pe parcursul cercetării, în stratul de argilă măloasă, au apărut sporadic fragmente ceramice și bucăți de chirpici extrem de friabile.

Cx. 1 (pl. 1, 10).

Complexul Cx. 1 este o groapă de formă circulară, neregulată, cu pereții albiați și fundul alveolat. Umplutura era formată din pământ de culoare brun-cenușie, lutos din cauza umezelii accentuate, amestecat în partea centrală, spre fund, cu lentile de argilă galbenă.

Dimensiuni: D = 4,23x3,80 m; ▼ = - 0,76 m

Materialul arheologic (MȚCO, inv. 29061-29065): a) *Fragmente ceramice* de culoare brun-cenușie sau roșie-cărămizie provenite de la vase de mici dimensiuni (amfore globulare și vase miniaturale), cu pereții subțiri, din lut degresat cu nisip fin și pietricele, decorate cu butoni alungiți și perforați, sau oale și vase de provizii, cu pereți groși, din lut degresat cu cioburi pisate, decorate cu butoni și având fundul tăiat drept. b) *Material litic:* o bucată de cuarțit spartă intenționat. c) Bucăți de *chirpici*.

Cx. 2 (pl. 2-3, 9-10).

Complexul Cx. 2 a fost tăiat, în faza de diagnostic, de secțiunea S33. Groapa de formă ovoidală a fost săpată în trepte neregulate, conturându-se mai multe alveolări cu adâncimi ce variază între - 0,65 și - 0,96 m. Umplutura este identică cu aceea a complexului Cx. 1. În partea de est, la adâncimea de - 0,15 m, a apărut o bucată din peretele unui vas de dimensiuni mari. În imediata apropiere, la adâncimea de - 0,37 m, s-a conturat o platformă înclinată, formată din resturile unei vetre, la dezafectarea ei fiind recuperate fragmente ceramice și oase de animale.

Dimensiuni: D = 7,50x6,20 m; ▼ = - 0,96 m.

Materialul arheologic (MȚCO inv. 29066-29099): a) *Fragmente ceramice* provenite de la vase cu pereții subțiri, din lut degresat cu nisip foarte fin, bine neteziți, majoritatea de culoare brun-cenușie și fără ornamente (vase globulare și castroane), sau de la vase de dimensiuni medii și mari, cu pereții groși, arși incomplet, modelați din lut degresat cu cioburi pisate și pietricele, decorate cu brâie alveolare, torți perforate, butoni alungiți (dispuși orizontal) și proeminente conice. Se disting fragmentele acoperite cu slip vișiniu și ceramica pictată cu negru pe fond roșu. Menționăm fragmentele din pastă cărămizie cu incluziuni calcaroase, „decorate” prin împingerea pereților cu vârful degetelor dinspre interior spre exterior, formând un fel de cofrag, pe care le-am regăsit în umplutura complexelor Cx. 4 și Cx. 6, și un fragment dintr-un vas, cu muchia buzei decorată prin împunsături. b) *Material litic:* lame din obsidian și bucăți de micașist și gresie, cu urme de lovire sau frecare. c) Alte materiale: bucăți de *chirpici* masive, cu urme de ardere secundară, bucăți de *cărbune* și *oase de animale* (resturi alimentare).

Cx. 3 (pl. 4, 9, 11).

Complexul Cx. 3 este situat pe latura estică, în vecinătatea complexelor Cx. 4 și Cx. 5. Groapa de formă circulară a fost săpată în trepte, adâncimea maximă fiind atinsă în cele două alveole cvasi-ovoidale din jumătatea sudică. Umplutura constă din pământ brun-cenușiu, lutos.

Dimensiuni: D = 3,19x3,44 m; ▼ = - 0,50 m.

Material arheologic (MȚCO, inv. 29100-29105): a) *Fragmente ceramice* relativ puține provenite de la vase mici, cu pereți foarte subțiri, din pastă fină, de culoare brun-gălbui, sau de la vase de dimensiuni medii, din pastă semifină sau grosieră (cu cioburi pisate), decorate cu butoni alungiți sau conici și pereții de vase-strecurătoare de culoare roșie-cărămizie. b) *Material litic*: un fragment dintr-o râșniță și un zdrobitor (piatră cu secțiune triunghiulară, cu una dintre fețe aplatizată prin frecare repetată). c) Bucăți de *chirpici* masive, dar puține.

Cx. 4 (pl. 5, 9, 11)

Complexul Cx. 4 a fost identificat în faza de diagnostic, când a fost tăiat de secțiunea S34. Decaparea efectuată la cca. - 0,65-0,70 m a fost urmată de inundarea parțială a terenului. După îndepărtarea apei și răzuiri succesive, a rezultat un complex de formă alungită, lobată, cu o adâncime relativ uniformă. Umplutura constă din pământ brun-cenușiu, lutos.

Dimensiuni: D = 10,95x3,60 m; ▼ = - 0,61 m.

Material arheologic (MȚCO, inv. 29106-29115): a) *Fragmente ceramice* provenite de la vase de mici dimensiuni, cu pereții subțiri, din pastă fină, sau de la vase de dimensiuni medii (oale, castroane, strecurători) din pastă semifină, ambele categorii ornamentate cu torți perforate sau butoni conici ori perforați. b) *Material litic*: bucăți de rocă cu urme de întrebuințare. c) Alte materiale: *chirpici, oase și dinți de animale*.

Obs.: Inundarea secțiunii S34, săpată în noiembrie 2023, a dus la distrugerea parțială a complexului. După golirea apei prin săparea unui canal de drenaj, s-a încercat conturarea gropii, acoperită în permanență de infiltrații din pânza freatică. Prin realizarea unor șanțuri de drenaj și a unui bazin de colectare, s-a reușit săparea și documentarea complexului arheologic, afectat de inundarea secțiunii și infiltrațiile permanente de apă.

Cx. 5 (pl. 6).

Groapa ovală, de mici dimensiuni, cu fundul arcuit, a fost identificată în partea centrală a sitului, în faza de decapare (la -0,80 m). Umplutura este identică cu aceea a complexului Cx. 4, dar ea nu conținea material arheologic.

Dimensiuni: D = 0,82x0,68 m; ▼ = - 0,17 m.

Cx. 6 (pl. 7-8, 9, 11-12).

Complexul situat în partea centrală a sitului a fost identificat, la adâncimea de - 0,70 m, în faza de decapare, când s-a conturat sub forma unei pete de pământ brun, pigmentat cu chirpici. Groapa de formă rotundă, ușor lobată, are fundul aproape drept (- 0,45/0,50 m), cu excepția unei „rampe” de formă triunghiulară (asemeni unei limbi de pământ cruțat) ce pornește de pe latura de sud (- 0,35 m). În interior au fost săpate patru gropi cu adâncimi cuprinse între - 0,60 și - 0,65 m. Umplutura constă din pământ brun-cenușiu, lutos.

Dimensiuni: D = 5,80x6,10 m; ▼ = - 0,66 m.

Material arheologic (MȚCO inv. 29116-29171): a) *Fragmente ceramice* numeroase provenite de la: vase cu pereți subțiri, din pastă fină, de la vase de mărime medie, cu pereții de grosimi variate, din pastă fină sau semifină, de culoare brun-gălbui, brun-cenușie sau roșie-cărămizie (oale decorate cu butoni și torți perforate, cupe cu picior, capace de vase), sau de la vase de provizii, cu pereți din pastă degresată cu cioburi pisate și pleavă. b) *Material litic*: lame și așchii din silex și obsidian, dălțițe (lungimea lamei: 2,9 cm, 3,1 cm și 4,7 cm), un topor cu

tăișul drept, fără gaură de înmănușare, rupt în partea superioară (lungimea lamei de 5,3 cm), toate de formă trapezoidală, lucrate din rocă magmatică de culoare vinete-verzuie, precum și bucăți de roci cu urme de prelucrare sau de întrebuințare. c) Alte materiale: *oase de animale* și numeroase bucăți de *chirpici* masive, cu urme de pari.

Obs.: Complexul situat în zona mai joasă, cu exces ridicat de apă, s-a inundat încă din faza decapării. Pentru drenarea apei au fost săpate un șanț de drenaj și o nouă groapă de colectare.

Concluzii preliminare

Cercetarea arheologică efectuată pe aliniamentul *Drumului de legătură Biharia-Paleu*, între km. 1+864 – 2+053, a dus la dezvelirea unui sit inedit situat la granița dintre localitățile Biharia și Paleu (jud. Bihor). Cele șase complexe arheologice identificate aparțin unei locuiri atribuite, pe baza materialului ceramic și litic, neoliticului târziu (cultura Herpály). Cele mai bune analogii pentru descoperirile de aici au fost găsite în așezările din nord-vestul României atribuite acestui orizont cronologic: *Medieșu Aurit – Togul lui Schweitzer*, *Carei – Kozárd*, *Halmeu – Vamă*, *Zăuan – Dâmbul Spânzuraților*, *Dumbrava – Medieșu Aurit*, *Oradea – Salca*, *Biharia – Cetatea de Pământ*, și, recent, *Șișterea – Bangeta*.

Bibliografie selectivă:

- Comșa E., Nanasi Z., *Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana*, în *SCIV*, 23, 1, pp. 3-18.
- Dumitrașcu S., *Biharia I. Săpături arheologice (1973-1980)*, Oradea, 1994.
- Dumitrașcu S., Luca I. S., *Contribuții la cunoașterea neoliticului din nord-vestul României (I). Așezarea de la Dumbrava-Medieșul Aurit*, în *Crisia*, 21, Oradea, 1991, pp. 289-195.
- Fazecaș G., Cordoș C. E., Lie M., *O așezare neolitică inedită descoperită la Șișterea „Bangeta”, com. Cetariu, jud. Bihor*, în *Crisia*, 47, 2017, pp. 9-14
- Hágó A. N., *Descoperiri din neoliticul dezvoltat și târziu din zona Careiului, Satu-Mare, (Middle and Late Neolithic researches from Carei area)*, în *Marisia*, 29, 2009, pp. 15-47.
- Hágó A. N., *Așezarea neolitică târzie de la Carei-Kozárd (jud. Satu Mare)*, în *Satu Mare – Studii și Comunicări*, 27/I, 2011, pp. 5-22.
- Iercoșan N., *Descoperiri arheologice în așezarea neolitică târzie de la Carei, „Cozard” Groapa nr. 2 (Découvertes archéologiques dans l'établissement néolithique tardif de Carei „Cozard. La fosse no.2 (Résumé)*, în *Studii și Comunicări Satu Mare*, 15, 1997, pp. 23-59.
- Ignat D., *Repertoriul descoperirilor neolitice din Bihor*, în *Crisia*, 3, 1973, pp. 7-23.
- Ignat D., *Ceramica neolitică pictată din nord-vestul României*, în *Crisia*, XI, 1981, pp. 361-370.
- Luca S. A., *Cercetări arheologice la Oradea-Salca și câteva probleme legate de cultura Salca-Herpály*, în *Apulum*, 38/1, 2001, pp. 27-85.
- Virag C., *Problematici ale neoliticului din nord-vestul României și zonele învecinate*, în *Satu – Mare Studii și comunicări. Seria Arheologie*, 22/1, 2005, pp. 13-25.
- Virag C., *Așezarea neolitică de la Medieșu Aurit – Togul lui Schweitzer*, în *Satu Mare – Studii și comunicări, Seria Arheologie*, 23-24/1, 2006-2007, pp. 5-26.

Fig. 1. Harta administrativă a județului Bihor cu localizarea comunelor Biharia și Paleu.

Fig. 2. Centura Biharia și Drumul Biharia-Paleu cu localizarea *Biharia-Paleu SIT 5* (ortofotoplan).

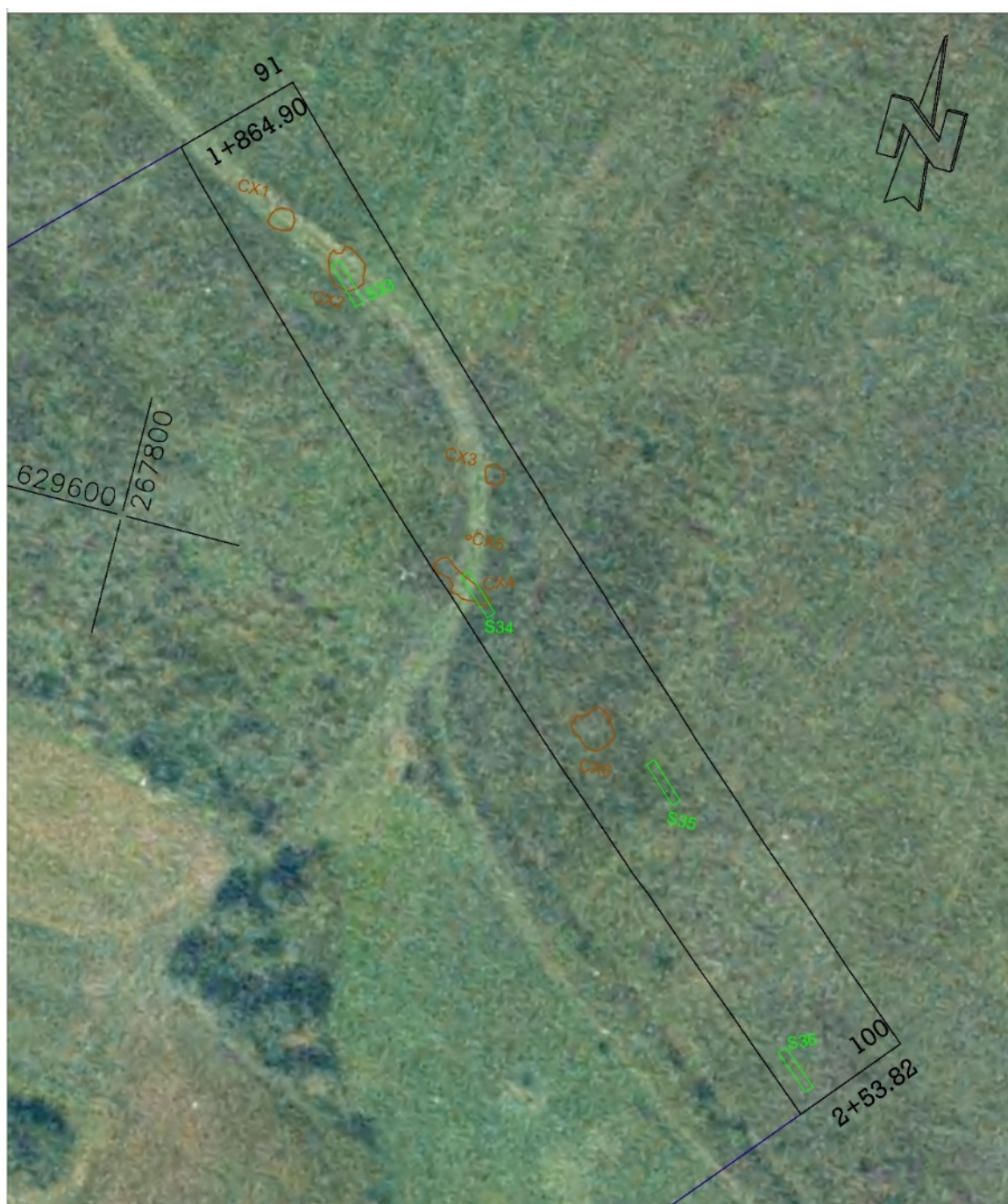
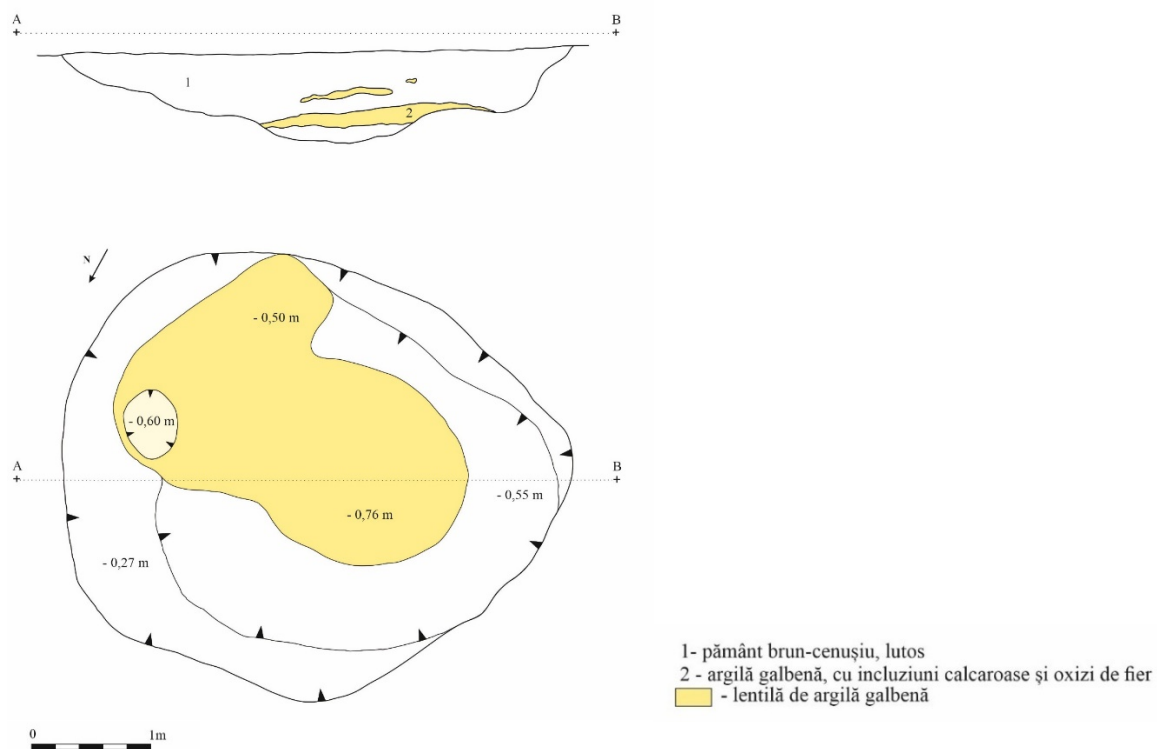
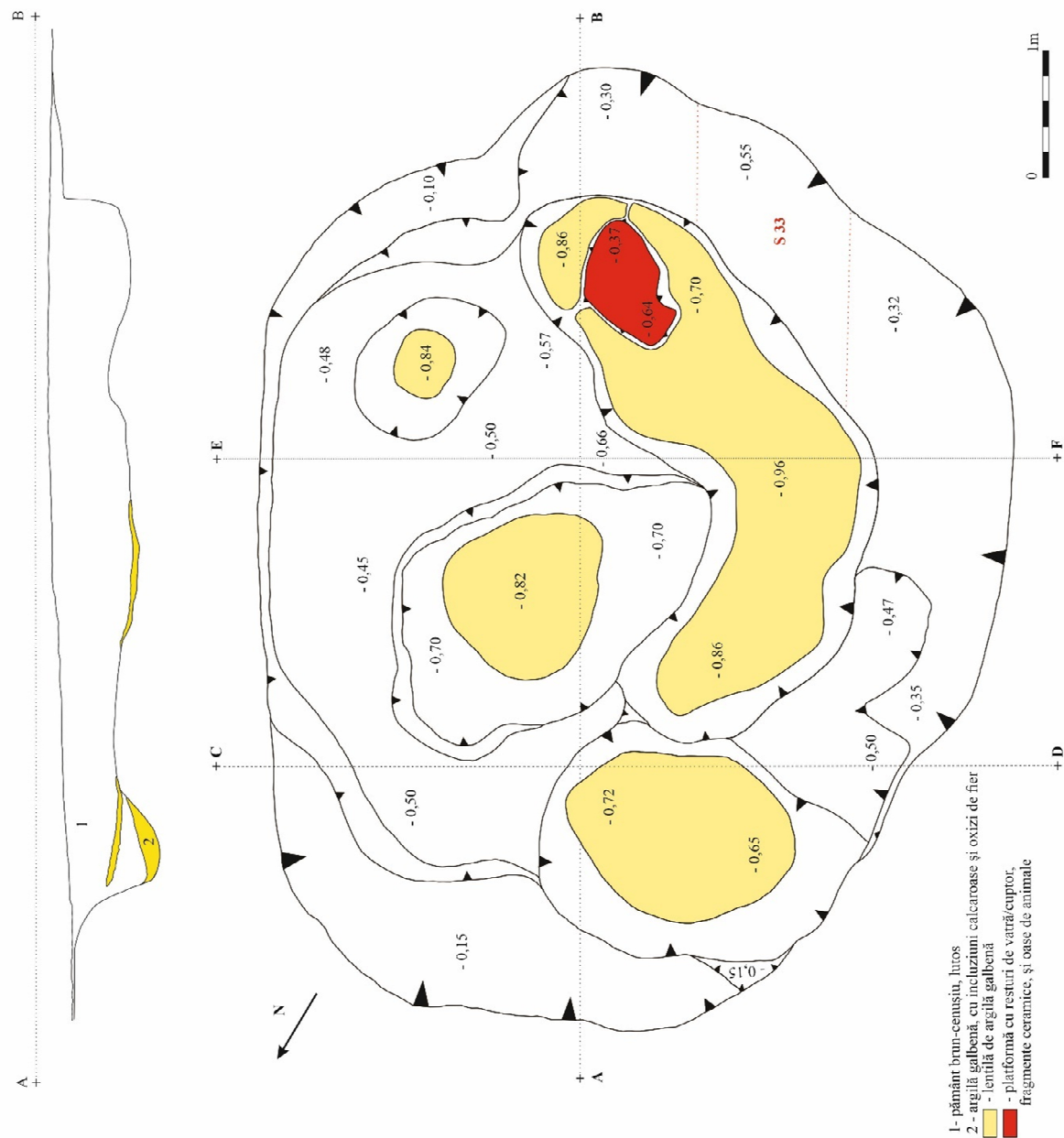

Fig. 3. Biharia-Paleu SIT 5. Plan de situație: secțiunile și complexele arheologice realizate în timpul diagnosticului și săpăturii arheologice preventive.

PL. 1. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 1.
Desen: profil și grund. Foto: conturare, secționare și grund.

PL 2. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 2.
Desen: profil și grund.

a

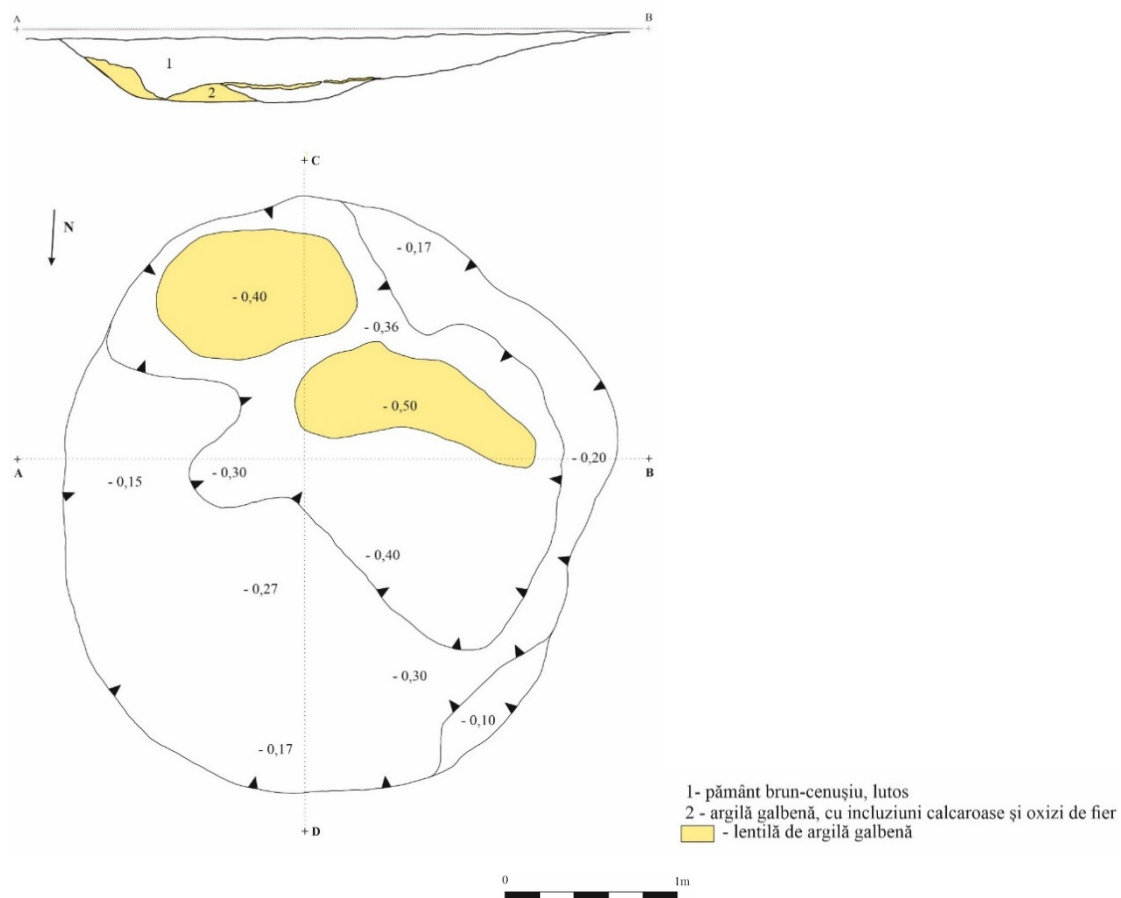

b

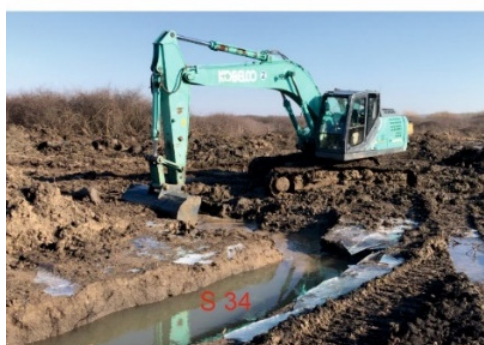

c

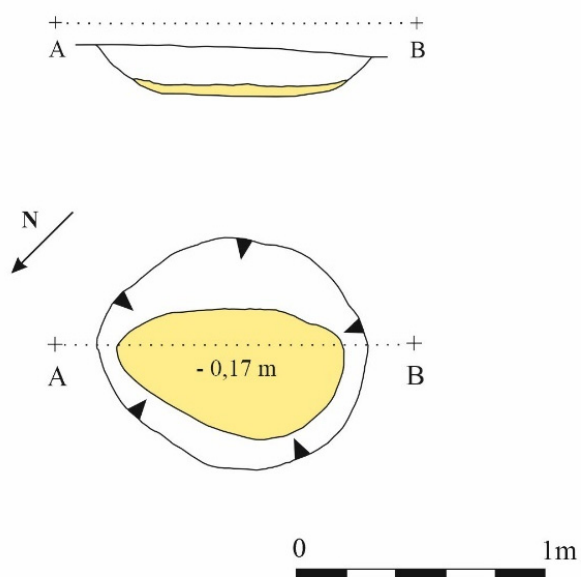
Pl. 3. Biharia-Paleu SIT 5. a) Secțiunea S 33 și complexul Cx. 2 (noiembrie 2023);
b) Secțiunea S33 (ianuarie 2024); c) Complexul Cx. 2 (foto: conturare, secționare și golire).

Pl. 4. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 3.
Desen: profil și grund. Foto: conturare, secționare și golire.

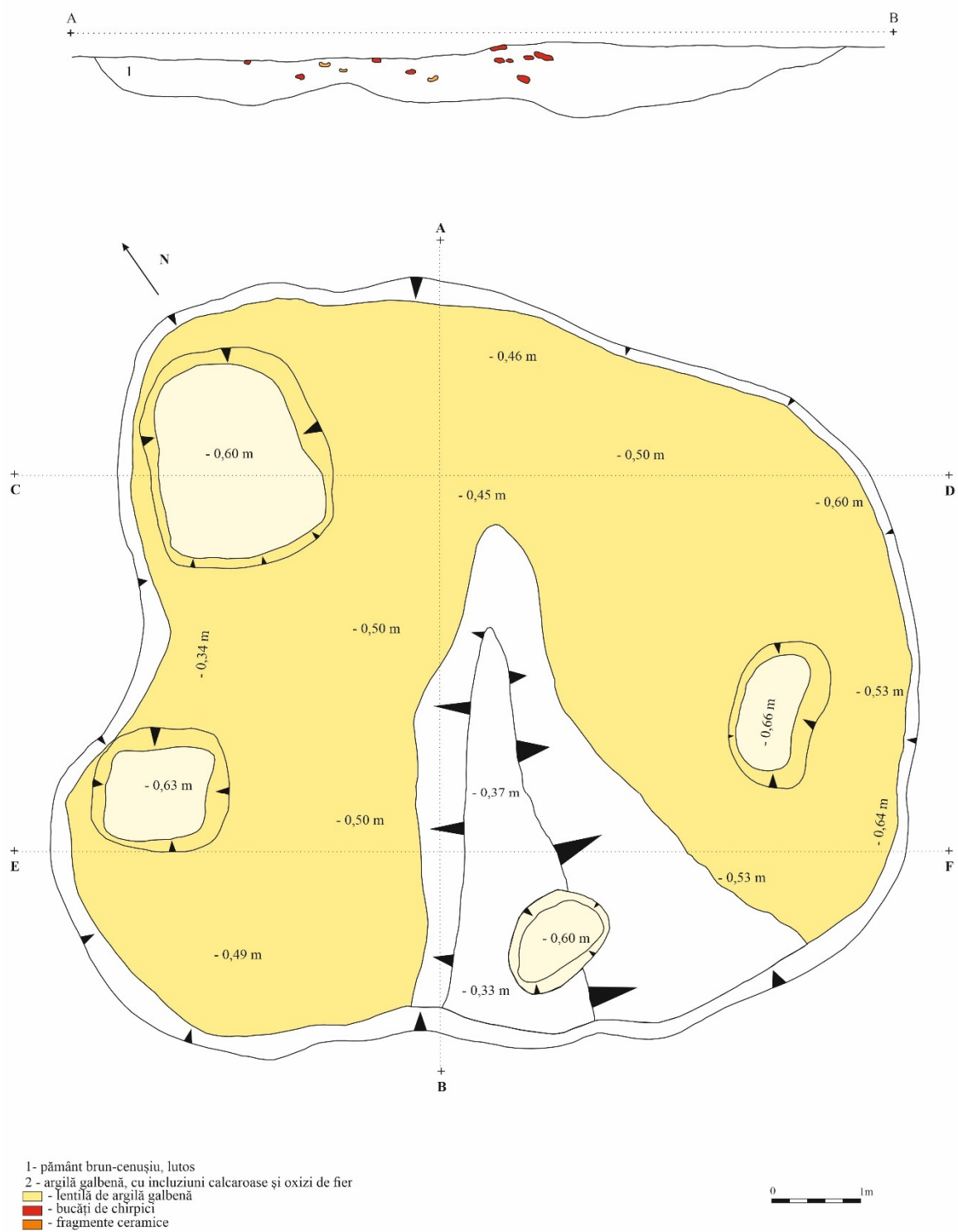
Pl. 5. *Biharia-Paleu SIT 5*. Complexul arheologic Cx. 4: a) Secțiunea S34 și complexul Cx. 4 (diagnostic arheologic - noiembrie 2023); b) golirea secțiunii S34 și dificultatea conturării complexului C4 din cauza infiltrării constante a apei (ianuarie-februarie 2024).

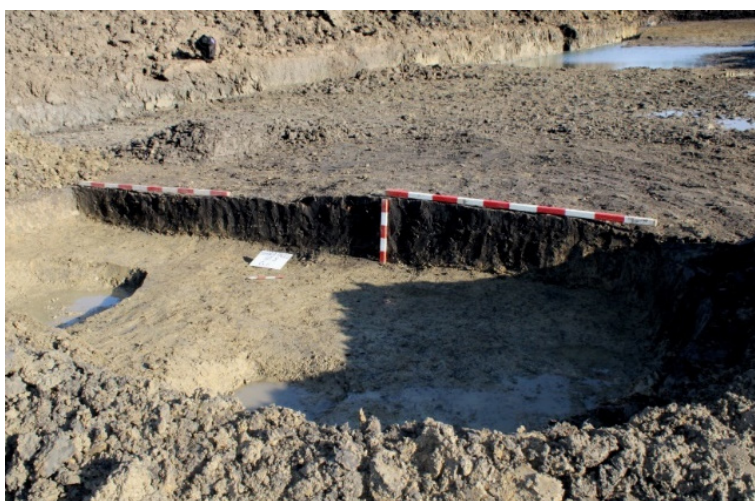
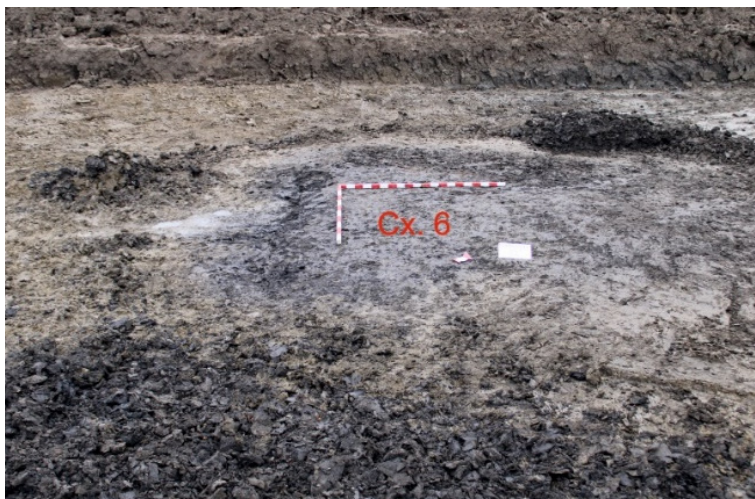
- 1- pământ brun-cenușiu, lutos
 2 - argilă galbenă, cu incluziuni calcaroase și oxizi de fier
 - lentilă de argilă galbenă

Pl. 6. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 5.
 Desen: profil și grund.

Pl. 7. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 6.
 Desen: profil și grund.

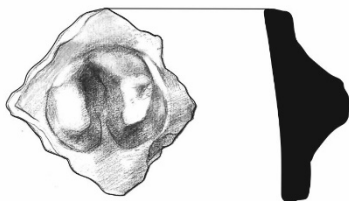
Pl. 8. Biharia-Paleu SIT 5. Complexul arheologic Cx. 6.
Desen: profil și grund. Foto: conturare, secționare și gol.

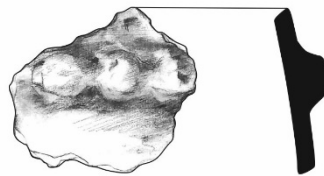
Cx. 4. Inv. 29112

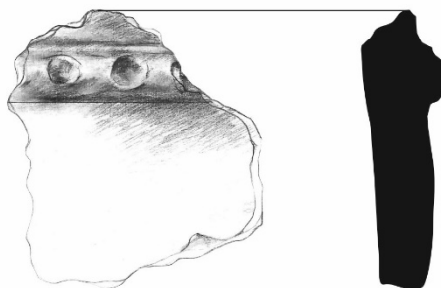
Cx. 2. Inv. 29093

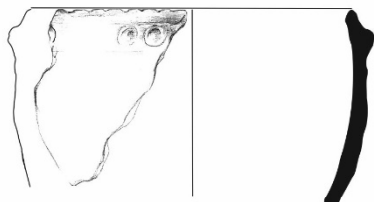
Cx. 2. Inv. 29093

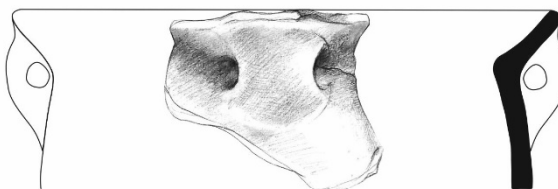
Cx. 2. Inv. 29093

Cx. 2. Inv. 29093

Cx. 6. Inv. 29153

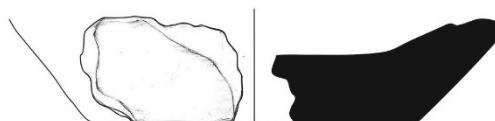
Cx. 6. Inv. 29149

Cx. 2. Inv. 29093

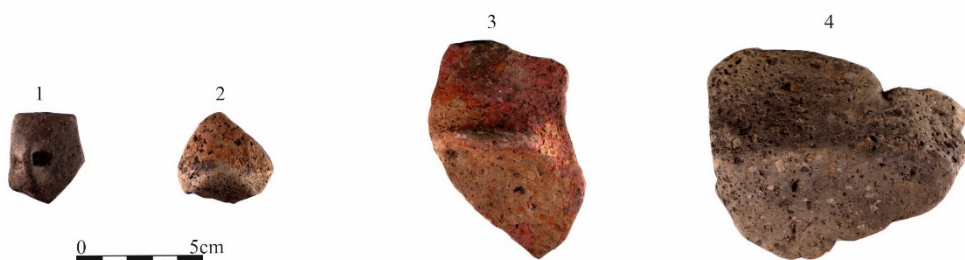
Cx. 3. Inv. 29104

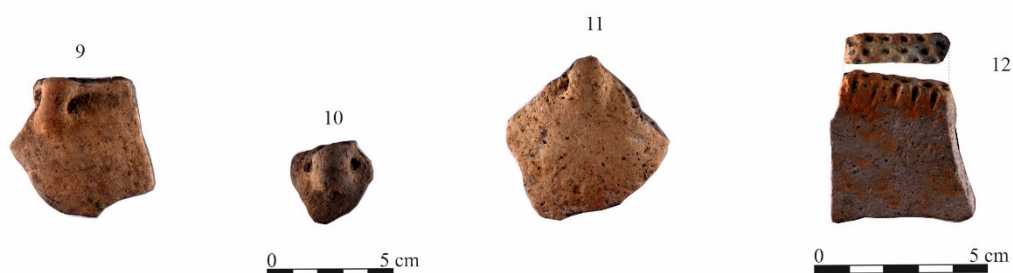
Cx. 3. Inv. 2914

Pl. 9. Biharia-Paleu SIT 5. Fragmente ceramice din complexele Cx. 2, Cx. 3, Cx. 4 și Cx. 6 (desene Oana Georgescu).

Cx. 1

Cx. 2

6

Pl. 10. Biharia-Paleu SIT 5. Fragmente ceramice din complexele Cx. 1 și Cx. 2.

Pl. 11. Biharia-Paleu SIT 5. Fragmente ceramice din complexe Cx. 3, Cx. 4 și Cx. 6.

Cx. 6

Pl. 12. Biharia-Paleu SIT 5. Artefacte din obsidian (1-3) și silex (4-5), dălțițe (6-7) și fragment de topor găsite în complexul Cx. 6.